

Erasmus af Rotterdam om krig og om krigen mod tyrkerne

I 1500-tallet blev det kristne den sydøstlige del af Europa invaderet og hærget af osmannerne, der kom tæt på at erobre Wien i 1529. Det rejste igen spørgsmålet om korstog, retfærdig krig og om kristendommens forhold til krig – nu dog i en tid, hvor også Europa var splittet mellem tilhængere og modstandere af den lutherske reformation. Erasmus af Rotterdam (1466-1536) var teolog og humanist. I det første og ofte citerede kildeuddrag fra værket "Krig er sødmefuld for den uerfarne" (*Dulce Bellum Inexpertis*) fra år 1515 kritiserer Erasmus kristne fyrsters krige mod hinanden og han argumenterer tilsyneladende for, at man hellere skulle forsøge at omvende tyrkerne til kristendommen, fremfor at bekæmpe dem. Men i 1530 skrev Erasmus af Rotterdam et skrift om krigen mod tyrkerne (*De Bello Turcico*), hvor han klart forsvarede krigen mod tyrkerne som en retfærdig krig for kristne europæere. I 1530 havde Martin Luther udgivet et skrift, hvor han kritiserede korstogstanken, men accepterede nødvendigheden af at den verdslige magt i Europa måtte bekæmpe tyrkernes aggression. Erasmus af Rotterdams skrift i 1530 om krigen mod tyrkerne er et svar på Luthers kritik af korstogstanken og et forsvar for Europas militære og åndelige kamp mod Osmannerrigets ekspansion ind i Europa i 1500-tallet.

[*Dulce Bellum Inexpertis*, 1515:]

Hvordan er det nogensinde faldet os ind, at den ene kristne skulle drage sværd mod den anden? [...] Kristi bud er ét, nemlig kærlighed. Og gives der noget mere stridende imod dette bud end krigen? [...]

Nu vil det være umagen værd at høre, hvordan denne vor rasen forsvares. Hvis det på ingen måde var tilladt at føre krig, siger man, da ville Gud ikke have tilskyndet jøderne til at føre krig mod deres fjender. [...] Men kristne kæmper mod kristne. [...], og efter at Kristus har sagt: "Stik dit sværd i skeden",¹ bør kristne ikke føre nogen anden kamp end den ærefulde krig imod kirken værste fjender: imod pengebegæret, vredagtigheden, ærgerrigheden og dødsfrygten. [...]

Du vil føre tyrkerne til Kristus. Så lad dem se ikke blot vor magt, vore hærstyrker! Lad dem se ikke blot kristenavnet, men visse egenskaber, som kendetegner et kristent menneske. Med disse våben overvinder vi bedst tyrkerne. Nu bekæmper vi ondt med ondt. [...]

Når du myrder dem, der ganske vist er vantro, efter vor formening, men som dog er mennesker, for hvis frelse Kristus er død, bringer du så ikke Djævelen et slagtoffer, så den gamle fjende glæder sig dobbelt, både fordi der dræbes et menneske, og fordi den, der dræber, er kristen? Hvis de gamle forkyndere af evangeliet havde været af samme sind over for os, som vi er over for tyrkerne, hvor ville vi da være nu? – vi, som takket være deres fordragelighed er kristne? [...] Jeg foretrækker en god tyrker for en hyklerisk kristen.

[*De Bello Turcico*, 1530:]

Det er nemt at se, hvor gavnlig deres falske religion har været for dem, så længe vi har forsømt den sande fromheds pligter. Mens vi uden ophør har kæmpet indbyrdes over et eller andet

---

¹ Matt. 26,52; Joh. 18,11

ubrugeligt landområde i noget, der er værre end borgerkrige, så har tyrkerne betydeligt udvidet deres imperium, eller snarere; deres terrorregime. [...]

Kan vi gå ud fra at tyrkernes fremgang, skyldes deres fromhed? Naturligvis ikke. Deres mod? De er et folk blødgjort af et udsvævende liv og frygtløse kun som røvere. Hvad er så svaret?

5 Deres sejre skyldes vore synder, vi har bekæmpet dem, men som resultaterne tydeligt viser, har Gud været vred på os. Vi angriber tyrkerne med selv samme ivrighed, som de invaderer andres land. Vi forrådes af grådighed efter magt, vi begærer rigdomme; kort sagt bekæmper vi tyrkerne som tyrkere. For historien om disse begivenheder viser ganske klart, at det var vore svigt, vor ambition, vores iboende troløshed, som fremprovokerede alle disse frygtelige katastrofer. [...] Hvis vi derimod havde påtaget os denne retfærdige krig mod tyrkerne i harmoni mellem os selv, med renere hjerter, under Kristi bannere og idet vi alene stolede på hans hjælp, så ville kristenheden aldrig være blevet reduceret til sin nuværende situation. Men jeg vil sige mere om dette på rette sted.

15 Først vil jeg dog imødegå to slags modstandere; de, som af de forkerte årsager er ivrige efter en krig mod tyrkerne og de, som også på et forkert grundlag argumenterer imod at føre krig mod tyrkerne. Begge grupper forekommer mig at tage lige meget fejl, endskønt af forskellige årsager. Selvfølgelig er alle krige mod tyrkerne ikke retfærdige eller hellige, men der er tidspunkter, hvor den manglende modstand mod tyrkerne simpelthen betyder overgivelsen af en del af kristenheden til disse barbariske fjender og opgivelsen af de af vore brødre, som allerede er trælbundet under deres onde åg. På den anden side hidser den uvidende hob sig hurtigt op, når den hører navnet 'tyrk' og skriger på blod, kalder dem hunde og fjender af selve kristendommen, men det falder dem ikke ind, at tyrkerne for det første er mennesker og desuden halvt kristne, og de stopper aldrig for at overveje om krigens årsag er retfærdig, og heller ikke om det er praktisk at gå i krig og derved provokere en fjende, som vil slå igen med dobbelt raseri. De indser ikke, at kirken ikke har farligere fjender end syndere i høje stillinger, særligt hvis de er i hellige ordener [munkeordener]. Endelig forstår de ikke, at Gud fra tid til anden bliver krænket af vor syndighed og bruger de forbrydelser, som begås af barbarerne, til at omvende os. For eksempel er der malet billeder, der viser eksempler på tyrkernes grusomheder, men disse burde faktisk minde os om, hvor tilbageholdende vi burde være med at føre krig mod nogen overhovedet, eftersom sådanne 'morskaber' har været almindelige i alle krige, hvor kristne i gennem så mange år ondt har bekæmpet andre kristne. Disse malerier fordømmer deres grusomhed, men værre forbrydelser blev begået i Asperen², ikke af tyrkerne, men af mine egne landsmænd, hvoraf mange af dem ovenikøbet var mine venner. Mindet om denne uhyrlighed er for frisk, jeg behøver ikke genåbne dette sår. Hvis fremstillingerne på disse malerier virkelig chokerer os, så burde vi også dæmpe vor egen voldsomhed, der så let fører os hovedkulds ind i krigen. For uanset de grusomme handlinger begået af tyrkerne, så er de samme handlinger langt værre, som er begået af den kristne mod hans medmenneske. Sikke et syn, det ville være, hvis kristne blev konfronteret med billeder af de grusomheder, som kristne har begået mod kristne i de sidste fyrre år! Dette er alt, hvad jeg har at sige til dem, som ikke gør andet end at skrike: "Krig mod tyrkerne! Krig mod tyrkerne!"

40 Nu vil jeg behandle de fejlagtige argumenter hos dem med den modsatte opfattelse, som ikke er mindre farlige, selvom de fremstår mere troværdige. For nogle hævder, at de kristne slet

---

² Den hollandske by Asperen blev i juli 1517 plyndret og hærget af styrker under greven af Gelders

ikke har ret til at føre krig. Jeg finder denne opfattelse for absurd til at behøve at gendrive den, selvom der ingen mangel har været på mennesker, der har været parat til at kritisere mig for dette, at jeg i mine skrifter har været gavmild i min lovprisning af freden og heftig i mit had til krigen. Men ærlige mænd, der læser mine bøger, vil uden min tilskyndelse kunne indse det åbenlyst uforskammede ved disse bagtalelser. Mit budskab er, at krig aldrig må indledes, undtagen som en sidste udvej, der ikke kan undgås, fordi krigen ved selve sin natur er en sådan plage for mennesket, at selv hvis den påbegyndes af en retfærdig fyrste med en helt igennem retfærdig sag, så fører ondskaben hos soldater og officerer ofte til mere ondt end godt. Skt. Bernard³ går skridtet videre ved, at han kalder denne verdens soldater for ondskabsfulde, han beskriver det som "af denne verden", fordi kaldet til våben så ofte provokeres af ambition, vrede eller håbet om plyndringsgods, at den mand, der begiver sig ind i den slags krige, siger han, ofte vil være død for evigt, mens han, der dræber og erobrer videre, vil være en morder. Nu kommer jeg så til dem, der er enige i Luthers påstand, om at de, som fører krig mod tyrkerne, gør oprør imod Gud, fordi Han gennem dem straffer os for vore synder. Teologerne i Paris har vurderet denne påstand på følgende måde: Denne påstand er alment forstået som falsk og stemmer ikke overens med det hellige evangelium. De angriber den som falsk, ikke som et kætteri, og de fordømmer den ikke blot, men erklærer den for at være helt igennem falsk. Jeg tror, at deres mening er, at krigen mod tyrkerne nogen gange påbegyndes af retfærdige grunde, andre gange ikke, afhængig af omstændighederne. [...] Hvad Luthers argumenter angår, må jeg tilføje, at hvis det ikke er retfærdigt at bekæmpe tyrkerne, fordi Gud straffer sit folks synder gennem dem, så skulle det også være forkert at tilkalde en læge under sygdom, fordi Gud også sender sygdomme for at rense sit folk for synder. Han bruger Satans bedrag med det samme formål og alligevel er vi påbudt at modstå dem. Det er derfor lovligt at bekæmpe tyrkerne, medmindre Gud udtrykkeligt forbyder det. Ikke desto mindre er det klart, at denne krig vil blive udkæmpet overfor Guds vrede, hvis vi er motiveret af ønsket om større magt, grådighed efter værdier eller en tilsvarende grund, i stedet for en omsorg for kristenhedens fred, eller hvis vi i mødet med fjenden stoler mere på vor egen styrke fremfor på Guds beskyttelse eller hvis vi kæmper uden hensyntagen til vore kristne principper. Derudover, eftersom Gud så ofte sender tyrkerne imod os for at få os til at reformere vore liv, så vil alle tegn være imod os i denne krig, hvis vi fører våben uden at rette de fejl, som har provokeret Gud til at straffe os gennem deres barbariske grusomhed. Det er indlysende at dette har været tilfældet indtil nu. Jeg er bange for at tingene kun bliver værre i fremtiden, medmindre vi helhjertet vender os mod Herren og giver ham det offer, som salmen opfodrede til.⁴

Nogen vil måske her indvende, at det er lovligt for kristne at bekæmpe kristne, men at det ikke er lovligt at bekæmpe tyrkerne, fordi Paulus erklærer, at det ikke er hans sag at dømme udenforstående og at han har nok at gøre med at dømme dem inden for fællesskabet;⁵ tyrkerne er udefrakommende og tilhører ikke kirken. Hvis det er tilladt os at dræbe tyrkere, hvorfor har kirken så ikke for lang tid siden bevæbnet sig imod de vantrø, som grusomt forfulgte beken-derne af Kristi navn? Men Augustin nægtede at godkende dette, selv på et tidspunkt, hvor vore antal og vor velstand var større end deres, faktisk appellerede han til kejseren om ikke at hen-

³ Bernard af Clairvaux

⁴ Se f.eks. Salmernes Bog 49,14-15: "Du skal bringe takoffer til Gud og indfri dine løfter til den Højeste. Råb til mig på nødens dag, så vil jeg udfri dig, og du skal ære mig."

⁵ 1. Kor. 5,12-13.

rette visse mænd, som havde myrdet nogle kristne, med den begrundelse at martyrernes ære på denne måde ikke ville blive besudlet. [...]

Men mængden af kristne tager på den anden side fejl, når de tror, at enhver har ret til at dræbe en tyrk, ligesom man ville dræbe en gal hund af ingen anden grund end den, at han er en tyrk. Hvis dette var sandt, ville enhver have lov til at dræbe en jøde, men hvis han vovede at gøre det, ville han ikke undslippe de verdslige myndigheders straf. Den kristne dommer straffer jøder, der bryder statens love, som de er underlagt, men de henrettes ikke på grund af deres religion; kristendommen skal udbredes ved overbevisning, ikke ved magtanvendelse, ved omhyggelig dyrkelse, ikke ved ødelæggelse. [...]

Men hvis man fjernede sværdets magt fra de verdslige fyrster og dommere, så ville man ganske enkelt underminere hele statens grundlag og udsætte borgernes liv og ejendom for forbryderes vold. På den ene side er der ikke noget godt fortilfælde for præsters engagement i krigersk aktivitet, for ikke at tale om i selve kamphandlingen. Deres kamp er for Herren og de må ikke deltage i denne verdens stridigheder. Krigen er så sjælløs en beskæftigelse, at den i virkeligheden burde kaldes for hedensk. Hvis det er rigtigt for præster at føre krig, så er det lige så rigtigt for dem at optræde som bøddel. Når nu et paveligt dekret forbyder præster at praktisere medicin, af hvilke grunde skulle han så kunne deltage i krig, eftersom al lægens energi og evner går til at bevare liv og krigerens går til at tage det? Men denne sammenligning med at kurere sygdom dækker ikke helt denne sag, for brugen af medicin indebærer ikke tab eller skade for nogen, mens enhver brug af krig som lægemiddel indebærer andres død. Enhver, som fører krig uden retfærdige grunde på sin side eller som fører et felttog på en forkert måde, er lige så forkastelig som en mand, der forsøger at afhjælpe sygdom ved hjælp af trolddom. [...]

Nogle vil måske udlede af alt dette, at jeg har påtaget mig opgaven at argumentere imod en krig mod tyrkerne. Overhovedet ikke; tværtimod er det mit formål at sikre os fremgang i krigen mod dem og at vi vinder virkelig storslåede sejre for Kristus. Hvis man blot råber på krig mod tyrkerne og kalder dem umenneskelige uhyrer, forrædere overfor kirken og et folk besudlet af alle mulige forbrydelser og ondskab, så forråder man blot den uvidende hob til fjenden.

Vi har fra nærmeste hold hørt om Ungarns tilbagevendende ulykker og for nylig har vi hørt om Ludvigs⁶ ynkelige død og om dronning Marias ynkelige skæbne og nu udover besættelsen af kongeriget Ungarn, den nådesløse ødelæggelse af Østrig, og under alle disse begivenheder har jeg mere end en gang været overrasket over de andre kristne landes ligegyldighed, særlig i forhold til selve Tyskland, som om disse ting på ingen måde påvirker de øvrige af os. Vi bliver nærige og bruger penge på fornøjelser og trivialiteter, hvad vi ikke ønsker at bruge på at redde kristne. Jeg er udmærket klar over de undskyldninger, som tilhængerne af denne holdning fremsætter. Dette spilfægteri, siger de, er alt for ofte blevet udspillet af forskellige paver og resultatet har altid været farceagtigt. Enten blev der ikke udrettet noget som helst eller også blev situationen værre. De indsamlede penge har siddet fast i hænderne på paver, kardinaler, munke, fyrster og grever og de jævne soldater får lov til at plyndre i stedet for at modtage betaling. Alt for ofte, siger de, har vi hørt om korstogsekspeditioner, om at generobre det hellige land, så ofte har vi set det røde kors smykket med de tre kroner sammen med den røde tiggerpose⁷; vi har så ofte hørt prædikener, der lover os al verden, vi har så ofte hørt om ædle ger-

⁶ Kong Ludvig d. 2. af Ungarn (1506-1526) blev dræbt af tyrkerne i slaget ved Mohács i 1526, hvilket senere førte til osmannernes belejring af Wien i 1529 og forsøg på at erobre Europa.

⁷ Pavelige symboler

ninger og umådelige håb – men det eneste, som har triumferet er penge. Hvordan kan vi, som er blevet ført på afveje mindst tredive gange, stole på flere løfter, uanset hvor storlåede? Vi er blevet snydt så ofte og som ordsproget siger: Brændt barn skyer ilden. [...]

5 Nogle ville måske presse mig her og sige: "Hvorfor så lang en tale? Sig det dog lige ud: Skal vi føre krig eller ej?" Nuvel, hvis Herren havde talt til mig, så ville jeg villigt tale, det er nemt at sige, hvad jeg ville ønske skulle ske, men hvad der faktisk ville ske er en anden sag. Jeg kan ikke forudsige resultatet og jeg kender heller ikke nok detaljer om foretagendet. Jeg advarer blot vore herskere om at overveje dette foretagende nøjere. Jeg er ikke imod en sådan krig, men jeg gør mit bedste for at vise, hvordan det bedst kunne påbegyndes og fortsættes. For når vi endelig påbegynder denne opgave af yderste farlighed, så må den enten føre til kristenhedens fuldstændige sejr eller til den totale katastrofe. "Hvad -", vil nogle måske så sige; "skal vi så bare tåle de lidelser, som tyrkernes grusomhed har udsat os for i århundreder, grusomheder, som fortsætter og også vil true os i fremtiden – uden at slå igen?". Jeg er enig i, at det er svært, men det er bedre at tåle disse prøvelser, hvis det er Guds vilje, end at lægge op til total ødelæggelse.

10 Den bedste løsning af alle ville være at erobre det tyrkiske imperium på samme måde som apostlene erobrede verdens folk for deres herre, Kristus,⁸ men det bedste alternativ ville være at have som mål for et bevæbnet felttog, at tyrkerne ville være glade for at være blevet besejret. Denne opgave ville være lettere, hvis de for det første kunne se, at kristendommen ikke bare er ord, og hvis de kunne se, at vore handlinger var Evangeliet værdige. For det andet vil mænd fremme Kristi interesser fremfor deres egne, hvis ærlige prædikanter blev sendt ind for at høste frugterne. For det tredje skulle en vantro have lov til at leve under sine egne love, hvis han ikke så hurtigt kan overbevises, indtil han gradvist bliver enig med os. For længe siden brugte kristne kejsere denne metode til gradvist at afskaffe hedenskabet. Først tillod de hedningene at leve på lige fod med os kristne på en sådan måde at ingen blandede sig i den andens sager.

20 Dernæst fratog de hedenske templer deres privilegier og endelig afskaffede de dyrkelsen af afguder helt, efter at have forbudt offentlig ofring af ofre. På denne måde voksede vor religion gradvist stærkere, hedenskabet blev uddrevet og tegn på Kristi sejr fyldte verden.

30 *Dulce Bellum Inexpertis*: Overs. Aa. Marcus: *Livsanskuelse gennem Tiderne*, Kbh. (1958). *De Bello Turcico*: Overs. af M. Pihl efter S. J. Allen o.a. (red.); *The Crusades – a Reader*, Toronto (2003) s. 413-417

---

⁸ Dvs. igennem mission.